

likowanie nieznanego do tej pory materiału zabytkowego i dokonanie zestawienia owalnych kościołów europejskich. Nową metodę wykorzystał w datowaniu kościoła bielańskiego w Warszawie²⁵.

Rozprawa habilitacyjna Raczyńskiego, *Przyczynki do historii ciesielskich konstrukcji dachowych w Polsce* (1929) dotyczy zupełnie innego zagadnienia. Jest to aneks polski do Ostendorffowego *Geschichte des Dachwerks* (Leipzig 1908). O pogłębieniu początkowo amatorskich zainteresowań tym tematem dzięki inspiracji wyniesionej z tej pracy pisze zresztą sam autor we wstępie. To w zasadzie pierwsza polska systematyka więźb dachowych, której zarówno terminologia, jak i metoda badań pozostały aktualne. Przegląd zabytkowych więźb (głównie kościołów i drewnianych bóżnic) został umiejscowiony w kontekście rozwoju konstrukcji europejskich (Francji i Niemiec). Autor wyróżnia rodzaje więźb, jakie wytworzyły się od średniowiecza na terenach polskich i próbuje ustalić ich genezę. Są to następujące typy wiązań dachowych: krokwiowe, płatwiowe, storczykowe, stolcowe, jętkowo-krokwiowe ze stolcem leżącym. Więżby budowli monumentalnych wywodzą się z konstrukcji chaty okresu wczesnohistorycznej Słowiańszczyzny zachodniej. Ta pierwotna, krokwiowa konstrukcja nazwana została „pratytem”. Rozwój form, udoskonalanie i przekształcanie pratytemu zależy od rozwoju gospodarczego w danej epoce, dostępnego materiału i funkcji, jaką ma spełniać. Autor ukazuje etapy ewolucji więźb w Anglii, Francji i Niemczech, przy czym dla Polski znajduje porównywalne przykłady we Francji, przy pośrednictwie niemieckim. Na tej podstawie datuje: np. więźby kościołów Torunia, Starego Bielska i Wojkowic zestawione są z francuskimi wiązaniami jętkowymi z usztywnieniem zastrzałami z przełomu w. XIII i XIV. Raczyński zakłada, że dążenie do rozwiązania określonych problemów konstrukcyjnych (np. zamknięcia pojedynczego, samodzielnego wiązara) jest problemem ogólnym, znanym w różnych krajach. Rozwój form widzi według Ostendorffowej reguły „zeitlose Ordnung”. Przyczynami rozwoju są takie czynniki jak: funkcja, umiejętności techniczne czy materiał. Taki pogląd bliski jest pozytywistyczno-inżynierskiej wersji historii architektury Choisy’ego. Przekonanie, że „z samej konstrukcji, sposobu wykonania, dla pewnych okolic, w zależności od użytecznego przeznaczenia, daje się datę z gruba określić” nie

było w latach dwudziestych jeszcze powszechne; praca Raczyńskiego była nowością. Podobnie jak wprowadzenie pojęcia „pratytemu” jako wzorcowej, modyfikowanej poprzez ewolucję formy. Raczyński potrafił w konstrukcjach dostrzec także walory estetyczne; przebija to nie tylko z zachwyty nad mistycznym wiązaniem dachu kościoła Św. Pawła w Brandenburgii, lecz jest widoczne także na zdjęciach: np. fotografia więźby w Rudzie Drogowskiej pod Rakowem nie tyle ukazuje czytelnie połączenia mieczy i storczyków, ile dekoracyjny, romboidalny układ perspektywiczny. Terminologia i metoda badań więźb dachowych zastosowane przez autora pozostały aktualne, jakkolwiek poglądy na powstanie niektórych z omawianych przezeń konstrukcji się zmieniły: np. uznawana za powstałą w XIV w. więźba fary szydłowieckiej jest dziś określana jako siedemnastowieczna.

Rozprawy Raczyńskiego z dwóch tak różnych dziedzin wyrażają jego wielostronne zainteresowania odpowiadające wykształceniu, jakie otrzymał w Berlinie i w Warszawie a uzupełnił w Wiedniu.

Czerpiąc z wiedzy przedstawicieli „unikalnej niemieckiej tradycji estetyka-historyka”²⁶, stworzył własną metodę analizy uwzględniającą równorzędność roli konstrukcji i koncepcji artystycznej. Jako historyk architektury jest przedstawicielem szkoły „politechnicznej”, traktującej tę dziedzinę sztuki jako rodzaj wiedzy ścisłej, określonej przez uniwersalne reguły, zjawisko złożone i wielostronne, bliskie zarówno inżynierii jak i sztuce. Jego poglądy są w tym zbieżne ze współczesną teorią architektury²⁷.

3. DZIAŁALNOŚĆ W ZAKŁADZIE ARCHITEKTURY POLSKIEJ POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ

3.1. ZAKŁAD ARCHITEKTURY POLSKIEJ W LATACH 1923–1930

Rola i cele Zakładu Architektury Polskiej. Model kształcenia. Współpraca Raczyńskiego z Oskarem Sosnowskim.

Zakład Architektury Polskiej Politechniki Warszawskiej został utworzony w 1923 roku. Do 1939 roku kierował nim architekt i historyk architektury

²⁵ A. Bochnak, [recenzja]: *Jerzy Raczyński: Centralne barokowe kościoły województwa lubelskiego* (Przegląd Historii Sztuki, 1, 1929), s. 127–128.

²⁶ C. van de Ven, *Space in Architecture*, Assen 1980, s. 90–94.

²⁷ Por. V. Lampugnani, *Architektur als Kultur*, München 1985.